DOI: 10.31359/2079-6242-2024-47-115
УДК 343.2/.7 + 343.98

***О. О. Книженко*,** доктор юридичних наук професор, професор кафедри кримінального права та кримінології Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0001-9252-7464

***С. О. Книженко*,** кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та судової експертології Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-1944-4256

***О. В. Шамара*,** кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент,
радник директора Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових України
ORCID: 0000-0002-0571-0437

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОВОДЖЕННЯ З РАДІОАКТИВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ

Постановка проблеми. Нині одним із важливих питань є забезпечення радіаційної безпеки в Україні. З огляду на окупацію частин території нашої держави це питання привертає ще більшої уваги. У чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) небагато норм, що мають своїм завданням забезпечення охорони людини та довкілля від ядерної та радіаційної безпеки. Одна з таких норм викладена у статті 265 КК України, якою встановлено кримінальну відповідальність за придбання, носіння, зберігання, використання, передачу, видозмінення, знищення, розпилення або руйнування радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінювання, радіоактивних речовин або ядерних матеріалів, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді) без передбаченого законом дозволу. За таке діяння встановлено покарання у виді позбавлення волі строком від двох до п'яти років. Якщо ж ці дії будуть спрямовані на спричинення загибелі людей, шкоди здоров'ю людей, майнової шкоди у великому розмірі або значного забруднення довкілля, або спричинять інші тяжкі наслідки, – особі загрожуватиме й більш тривалий строк позбавлення волі, включно аж до п'ятнадцяти років[1].

Реалізація відповідних кримінально-правових норм можлива лише за умови виявлення кримінальних правопорушень у сфері незаконного поводження з радіоактивними матеріалами та встановлення винної особи. Незначна кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 265 КК України може свідчити про складнощі в їх виявленні та документуванні. Вказані питання є предметом криміналістики, перед якою постають завдання розробки сучасних засобів і методів розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень.

[1] Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14/conv#n3862 (дата звернення 15.02. 2024)

Таблиця 1

Кількість злочинів, передбачених ст. 265 КК України, та загальна кількість кримінальних правопорушень, учинених за період з 2013 по 2023 роки[1]

Роки	2023	2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Загальна кількість обліко-ваних кримі-нальних прова-джень	475 595	362 636	321 443	360 622	444 130	487 133	523 911	592 604	565 182	529 139	563 560
Кіль-кість обліко-ваних кримі-нальних прова-джень за ст. 265 КК Укра-їни	7	11	17	10	13	9	13	5	6	7	14

Результати аналізу наукових публікацій. В юридичній літературі окремі аспекти розслідування злочинів у сфері радіаційної безпеки досліджували М. П. Бабкін, П. Д. Біленчук, Б. Є. Бураков, А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, О. В. Маслюк та ін. Однак на сьогодні змінюються способи вчення досліджуваних кримінальних правопорушень, які стають більш зухвалими та ретельно підготовленими, що, безумовно, потребує розроблення сучасних криміналістичних засобів і методів протидії їм. Зазначимо, що вже на початкових етапах розслідування таких злочинів правоохоронні органи потребують допомоги спеціалістів з ядерної фізики, радіології, інших галузей знань.

Метою статті є визначення напрямів використання допомоги спеціалістів в ході розслідування незаконного поводження з радіоактивними матеріалами, висвітлення актуальних проблем кваліфікації цих діянь, що найчастіше трапляються у правозастосовній діяльності, а також установлення меж їх караності.

Виклад основного матеріалу. Вирішення питання щодо встановлення в діянні особи ознак складу злочину, що відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України є підставою кримінальної відповідальності, потребує дослідження спеціального законодавства, яке врегульовує порядок поводження із радіоактивними матеріалами. Саме приписи спеціальних норм й будуть визначати межі дозволеної (недозволеної) поведінки. У ст. 265 КК України вказується на те, що радіоактивні матеріали можуть перебувати у будь-якому фізичному стані в ***установці або виробі*** (розрядка авторів) чи в іншому вигляді. Визначення радіоактивних матеріалів міститься у ст. 1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»[2].

Наявні в Єдиному державному реєстрі судових рішень обвинувальні вироки засвідчують, що особи переважно засуджуються за збут або придбання радіоактивних матеріалів, які знаходяться в установці або виробах.

Законом України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» визначаються правові та організаційні засади дозвільної діяльності у сфері використання ядерної енергії, а також загальні положення регулювання суспіль-

[1] 'Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування' (Офіс Генеоального прокурора) <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 > (дата звернення 15.02. 2024)

[2] Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 8 лютого 1995 року №39/95-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 15.02. 2024)

них відносин, що виникають під час її провадження[1].

Оскільки нині радіоактивні речовини використовуються у багатьох сферах життєдіяльності, досить часто трапляються випадки придбання виробів, які містять у собі джерела іонізуючого випромінювання, радіоактивних речовин або ядерних матеріалів. Приміром, щодо особи відкрито кримінальне провадження за ч. 1 ст. 265 КК України через те, що вона намагалася збути два радіоізотопних сигналізатори типу РІО-3, які відповідно до висновку експерта є джерелами іонізуючого випромінювання[2]. Однак у судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій не було доведено винуватість особи у скоєнні злочину. Серед аргументів невинуватості суд касаційної інстанції вказав й на відсутність усвідомлення того, що особа розуміла про те, що ці предмети є такими, що належать саме до радіоактивних матеріалів[3].

Те, що особа має розуміти, що вона поводиться саме з радіоактивними матеріалами, а не з будь-яким іншим виробом, є однією з вимог закону про кримінальну відповідальність. Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України кримінальним правопорушенням визнається лише винне діяння. Це означає, що суд обов'язково повинен оцінити психічне ставлення особи до вчинюваного діяння.

Також необхідно, щоб дії вчинялися без передбаченого законом дозволу. Так, директор одного з товариств з обмеженою відповідальністю придбав вертольоти різних моделей без авіадвигунів, з яких за його вказівкою відбувся демонтаж комплектуючих запчастин, а саме п'ять датчиків обледеніння марки РІО-3 та РІО-3А, в складі яких знаходилося джерело іонізуючого випромінювання типу БІС-4АН, котрі, в свою чергу, оснащені радіонуклідом стронцій-90 (Sr90) + ітрій-90(Y90)[4]. Тобто відповідно до ст. 1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» ці комплектуючі частини є радіоактивним матеріалом, що підтверджено висновками проведеної експертизи. При цьому сторона обвинувачення вважала, що в діях директора мало місце не що інше, як використання радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінювання, що перебувають у виробі) без передбаченого законом дозволу. Однак захист наполягав на тому, що здійснено лише демонтаж із вертольотів радіоізотопних сигналізаторів обледеніння типу РІО-3 та РІО-3А без використання іонізуючої речовини, яка вмонтована в них. За своєю конструкцією датчики РІО-3 та РІО-3А є герметично закритим виробом вертольота, в якому є іонізуюча речовина БІС-4АН, що вмонтована та герметично закрита в цих датчиках. Таким чином, захист обстоює позицію, що виключалася можливість демонтажу джерела іонізуючого випромінювання БІС-4АН з датчиків[5].

В основу виправдувального вироку по цій справі, який підтримано й касаційною інстанцією, був покладений висновок про те, що діяльність з демонтажу датчиків обледеніння РІО-3 та РІО-3А ліцензування не потребує, оскільки сама іонізуюча речовина, яка герметично вмонтована в дані вироби, не вилучалась і не використовувалась. Однак суд використання радіоактивних матеріалів розтлумачив як отримання їх корисних властивостей, застосування іонізуючого випромінювання[6].

Для з'ясування питання по суті необхідно, як уже наголошувалося, ураховувати не лише положення законодавства про кримінальну відповідальність, а й інших нормативних актів. Так, ч. 1 ст. 265 КК України лише вказує на альтернативні форми злочинного прояву: придбання, носіння, зберігання, використання, передачу, видозмінення, знищення, розпилення або руйнування радіоактивних матеріалів. Всі зазначені дії мають здійснюватися без передбаченого законом дозволу. Також закон зазначає, що ці матеріали можуть перебувати у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді.

Поняття «використання» розтлумачується спеціальним Законом України «Про дозвільну діяль-

[1] Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11 січня 2000 року № 1370-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370–14#Text (дата звернення 15.02. 2024)

[2] Вирок Голосіївський районний суд міста Києва від 22 березня 2016 року Провадження № 1-кп/752/113/16. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/56622612_(дата звернення 15.02. 2024)

[3] Постанова Верховного Суду колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 3 квітня 2018 року провадження № 51-849км18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/73304683_(дата звернення 15.02. 2024)

[4] Вирок Голосіївського районного суду міста Києва від 3 вересня 2019 року 1-кп/752/78/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/84000298_(дата звернення 15.02. 2024)

[5] Ухвала Колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Київського апеляційного суду від 12 березня 2020 року Провадження № 11-кп/824/499/2020. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/88495863_(дата звернення 15.02. 2024)

[6] – (дата звернення 15.02. 2024)

ність у сфері використання ядерної енергії». Зокрема, під використанням джерел іонізуючого випромінювання законодавець розуміє експлуатацію, технічне обслуговування, зарядження-перезарядження, перетарювання, ремонт, налагоджування, проведення випробовувань з метою визначення технічних характеристик та перевірки на герметичність; введення та виведення з експлуатації установок, що містять джерела іонізуючого випромінювання; монтаж та демонтаж, а також отримання (придбання) та передачу (збут) джерел іонізуючого випромінювання[1]. Отже, суд, визначаючи те, які дії охоплюються використанням джерел іонізуючого випромінювання, повинен, по-перше, послуговуватися ст. 1 вказаного Закону, де закріплено законодавче визначення цього терміна; по-друге, правильно оцінювати фактично вчинені дії. У наведеному прикладі при придбанні вертольотів разом із датчиками обледеніння РІО-3 та РІО-3А відбулося не що інше, як придбання радіоактивних матеріалів, що знаходилися у конкретному виробі – вертольоті. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» придбання законодавцем оцінюється як одна із форм використання. Щоб не бути притягнутою до кримінальної відповідальності за придбання цих предметів, особа повинна мати ліцензію на такі дії, чого у директора товариства у даному разі не було.

Варто відзначити, що в окремих нормативних актах в їх назві використано лише термін «використання», який згідно зі ст. 265 КК України характеризує тільки одну з альтернативно перерахованих форм злочинного прояву. Однак за текстом цих актів законодавцем використовуються й інші поняття, в тому числі й «придбання». Окрім Закону України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії», таке має місце й у постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання державного регулювання діяльності з використання джерел іонізуючого випромінювання» від 16 листопада 2000 р. № 1 718. Цією постановою затверджено порядок державної реєстрації джерел іонізуючого випромінювання, а також перелік джерел іонізуючого випромінювання, діяльність з використання яких звільняється від ліцензування[2]. У постанові також йдеться не лише про використання, а й про інші дії, такі як, наприклад, придбання джерел іонізуючого випромінювання, їх виробництво та зміна місцезнаходження. Звісно, це є законодавчою вадою, яка має бути усунена. Однак наявність спеціальних нормативних актів не дозволяє з'ясовувати зміст ч. 1 ст. 265 КК України без урахування нормативно визначених термінів. У такому разі є потрібним системне тлумачення закону про кримінальну відповідальність.

Необхідно також зауважити, що у 2016 році законодавець передбачив можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності за придбання, носіння, зберігання, використання, передачу, видозмінення, знищення, розпилення або руйнування радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінювання, радіоактивних речовин або ядерних матеріалів, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді) без передбаченого законом дозволу. Для цього особа, яка вчинила злочин, відповідальність за який встановлена ч. 1 ст. 265 КК України, повинна добровільно здати органам влади радіоактивні матеріали (джерела іонізуючого випромінювання, радіоактивні речовини або ядерні матеріали, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді).

Добровільними такі дії будуть у разі, коли особа, усвідомлюючи можливість й надалі зберігати ці предмети, за власною волею їх здає. Мотиви можуть бути різними – страх перед викриттям, обіцянка близькій людині тощо. Під органами влади вважаємо слід розуміти як органи державної влади, так й органи місцевого самоврядування. Таке широке тлумачення дозволить мінімізувати можливі наслідки від незаконного поводження з радіоактивними матеріалами. Приміром, особа, проживаючи в невеликому селищі та незаконно зберігаючи радіоактивний матеріал, вирішила добровільно його здати органам влади. Для цього особі не треба їхати у районний чи обласний центр, шукати там, наприклад, орган поліції, а достатньо здати цей предмет до сільської ради.

Здійснюючи розслідування таких злочинів, слідчий повинен пам'ятати, в першу чергу, про безпеку як власну, так і слідчо-оперативної групи,

[1] Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11 січня 2000 року № 1370-XIV. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370–14#Text (дата звернення 15.02. 2024)

[2] Деякі питання державного регулювання діяльності з використання джерел іонізуючого випромінювання: Постанова Кабінету міністрів України від 16 листопада 2000 року № 1718. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1718–2000-%D0%BF#Text (дата звернення 15.02. 2024)

населення та навколишнього середовища. На сьогодні Міністерством внутрішніх справ України наказом від 06.09.2017 № 754 затверджено Інструкцію про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів (далі – РХЯ матеріали) або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними[1]. Інструкція передбачає забезпечення учасників слідчо-оперативної групи спеціальними приладами для виявлення та попередньої ідентифікації РХЯ матеріалів, індивідуальними дозиметрами, радіометричними та дозиметричними приладами, експрес-тестами для визначення небезпечних речовин, сертифікованими у відповідному порядку[2]. Водночас працівники правоохоронних органів потребують не лише оснащення сучасними приладами виявлення та ідентифікації РХЯ, а й оволодіння певними знаннями та навичками з їх використання. Допомогти у цьому можуть відповідні спеціалісти.

На жаль, у цій Інструкції серед засобів спеціального одягу та індивідуального захисту зазначено лише про: халат, бахіли, респіратор (протигаз) або одноразову марлеву маску, гумові рукавички, окуляри відкритого і закритого типу. На наш погляд, такий спецодяг є малоефективним при роботі з РХЯ матеріалами.

Крім того, за межами регулювання зазначеної Інструкції залишається порядок дій органів (підрозділів) поліції у разі виявлення бактеріологічних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними.

Радіоактивні речовини при проведенні слідчих (розшукових) дій проникають в організм через дихальну систему або шкіру. Відповідно, потрібні засоби захисту сучасного типу, які сьогодні існують у країнах-членів НАТО та здатні захистити від опромінення під час роботи учасників слідчо-оперативної групи. Засоби захисту повинні забезпечувати зниження дози опромінювання, яка була б у межах допустимої норми. Вибір цих засобів залежить від активності джерел, їх агрегатного стану, виду й енергії випромінювання, маси речовини, тривалості роботи та відстані до джерел випромінення. Наприклад, захист часом досягається внаслідок відповідної підготовки й організації робіт, складання і дотримання графіків, за яких передбачено мінімальний час контакту з джерелами випромінювання. При роботі з радіоактивними матеріалами слід використовувати екрани (сталеві, алюмінієві, свинцеві), товщина яких залежить від виду опромінення. Як спеціальний одяг слід використовувати захисні костюми (комбінезони), шапочки та рукавички з покритої оловом гуми, спеціальні окуляри із захисним покриттям.

Викладене свідчить про потребу в урахуванні особливостей характеристики радіоактивних матеріалів при розробленні криміналістичних засобів і методів виявлення, фіксації та вилучення таких матеріалів у межах проведення слідчих (розшукових) дій для цілей розслідування кримінальних правопорушень. А в цьому криміналістам допоможуть фахівці з ядерної фізики, радіології, хімії, медицини.

Варто зазначити, що криміналістика окремих зарубіжних країн має особливу галузь, яку називають ядерною криміналістикою. Так, в Ізраїлі у 2011 році була створена національна лабораторія з ядерної криміналістики, яка надає допомогу в розслідуванні подій, пов'язаними з радіоактивними чи ядерними матеріалами[3]. В Україні така лабораторія була створена у 2016 році[4].

Зауважимо, що ядерна криміналістика в Україні знаходиться на етапі становлення й потребує спільної роботи криміналістів та спеціалістів із різних галузей знань. Це дасть можливість розробити ефективні рекомендації та алгоритми дій працівників правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом радіоактивних матеріалів. На нашу думку, це повинно стати одним із питань, яке повинно бути розглянути Робочою групою з розробки та парламентського нагляду за впровадженням «Національного плану дій» з реагування на загрози для хімічної, бактеріологічної, радіаційної та ядерної безпеки (ця група створена за результатами засідання Комітету з питань енер-

[1] Про затвердження Інструкції про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними: Наказ МВС України від 6 вересня 2017 року № 1240/31108. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1240–17 (дата звернення 15.02. 2024)

[2] – (дата звернення 15.02. 2024)

[3] 'Soreq Nuclear Research Center (SNRC)' (GovIl) <http://soreq.gov.il/mmg/eng/Pages/National-Laboratory-for-Nuclear-Forensics.aspx> (дата звернення 15.02. 2024)

[4] 'Лабораторія ядерної криміналістики' <http://www.kinr.kiev.ua/data/departments/nuclear_forensics/nuclear_forensics.html> (дата звернення 15.02. 2024)

гетики та житлово-комунальних послуг Верховної Ради України (протокол №93 від 17.11.2023 року)).

До особливостей розслідування незаконного поводження з радіоактивними матеріалами дослідники відносять:

– неможливість виявлення слідів радіоактивного матеріалу шляхом простого огляду територій та приміщень;

– малоефективність використання збільшувальних приладів, світлофільтрів і різних видів освітлення;

– необхідність застосування спеціальних технічних засобів виявлення і фіксації слідів радіації (радіометри, спектрометри, дозиметри);

– неможливість фіксування в протоколі слідів проникаючої радіації (можлива лише фіксація показань приладів)[1].

Так, у ході огляду місця події спеціаліст проводить вимірювання потужності експозиційної дози ядерного випромінювання, встановлює тип радіоактивного забруднення, наявність поверхневого забруднення, результати якого заносяться в протокол огляду місця події, з обов'язковим зазначенням марки, серійного номеру та сертифікаційних параметрів обладнання, яким проводилися виміри[2].

Для виявлення радіоактивних слідів відповідних матеріалів застосовують технічні засоби, які залежно від призначення поділяють на радіаційні монітори, спектрометричну, радіометричну і дозиметричну апаратуру. Застосування цих приладів потребує спеціальних знань щодо сфери їх використання. Тому для проведення дій, пов'язаних з пошуком, закріпленням, вилученням і початковим дослідженням радіоактивних слідів, криміналістам рекомендується залучати фахівців, що володіють спеціальними знаннями та навичками роботи з приладами радіаційного контролю[3].

На наш погляд, при розслідуванні досліджуваних злочинів варто не лише залучати відповідних фахівців, а й самим працівникам правоохоронних органів отримати базові знання та навички роботи з такими матеріалами з метою забезпечення заходів безпеки, розуміння процесів радіоактивного опромінення, можливостей виявлення, фіксації та вилучення радіоактивних матеріалів. Тому ми погоджуємося з тими дослідниками, які пропонують запровадити навчальний курс про основи радіаційного випромінювання, технічні засоби та прийоми, що застосовуються для виявлення, фіксації та початкової ідентифікації радіоактивних матеріалів, а також про правила радіаційної безпеки[4].

Ще одним напрямом використання спеціальних знань при розслідуванні вказаних злочинів є проведення дезактиваційних робіт. Під дезактивацією розуміють видалення радіоактивних речовин з якої-небудь поверхні чи з якого-небудь середовища або зниження рівня забруднення фізичними чи хімічними засобами[5]. Така дезактивація мусить проводитися негайно із залученням відповідних фахівців. Окрім того, учасники слідчо-оперативної групи повинні пройти невідкладний медичний огляд із метою запобігання негативним наслідкам опромінення.

Вектором співпраці слідчого зі спеціалістами під час розслідування вказаних злочинів так само є необхідність у розробленні та використанні спеціальних засобів упаковки та перевезення. Так, відповідно до Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» перевезення радіоактивних матеріалів здійснюється спеціальними суб'єктами за умов дотримання безпеки упаковки та транспортних засобів[6].

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що при розслідуванні досліджуваних злочинів слід залучати фахівців у галузі ядерної фізики, радіології, хімії, медицини за такими напрямами, як:

– розроблення радіаційно-гігієнічні регламентів для працівників слідчо-оперативної групи, які працюють із радіоактивними матеріалами;

– проведення обов'язкового медичного огляду всіх учасників слідчої (розшукової) дії після роботи з такими матеріалами;

---

[1] Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Маслюк О. В. *Особливості розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалі (*ННІПСК КНУВС, 2009) 45

[2] Павелко А. Й. 'Безпека працівників під час радіаційних аварій і радіаційного забруднення місцевості' *Методична розробка* <https://www.ifnmu.edu.ua/images/zagalna_informacia/civilnii_zahist/metodichni_materiali/3.pdf> (дата звернення 15.02. 2024)

[3] Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Маслюк О. В. 46

[4] – 47

[5] 'Дезактивація' (Медична енциклопедія) <https://medical-enc.com.ua/dezaktivacia.htm> (дата звернення 15.02. 2024)

[6] Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 8 лютого 1995 року №39/95-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 15.02. 2024)

– проведення спеціальних навчань із працівниками правоохоронних органів, у першу чергу, серед слідчих Національної поліції України, Служби безпеки України, прокурорів (процесуальних керівників), із метою отримання базових знань про радіоактивні матеріали, правила поводження з ними, в тому числі й вмінь користування засобами захисту;

– розроблення засобів індивідуального захисту, виявлення, фіксація та вилучення (в тому числі упаковки і транспортування) радіоактивних матеріалів.

Притягаючи особу до кримінальної відповідальності, необхідно брати до уваги нормативне тлумачення термінів, які визначаються у спеціальних законах, а не лише у КК України. Зважаючи на те, що незаконне поводження з радіоактивними матеріалами – це умисний злочин, у суді має доводитися, що особа усвідомлювала те, що вона поводиться саме з радіоактивними матеріалами. Для забезпечення радіаційної безпеки положення ч. 4 ст. 265 КК України стосовно поняття «органи влади» варто тлумачити широко, охоплюючи й органи місцевого самоврядування.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Deiaki pytannia derzhavnoho rehuliuvannia diialnosti z vykorystannia dzherel ionizuiuchoho vyprominiuvannia: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 16 lystopada 2000 roku № 1718. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1718–2000-%D0%BF#Text (in Ukrainian)
2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14/conv#n3862 (in Ukrainian)
3. Pro vykorystannia yadernoi enerhii ta radiatsiinu bezpeku: Zakon Ukrainy vid 8 liutoho 1995 roku № 39/95-VR URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text (in Ukrainian)
4. Pro dozvilnu diialnist u sferi vykorystannia yadernoi enerhii: Zakon Ukrainy vid 11 sichnia 2000 roku № 1370-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370–14#Text (in Ukrainian)
5. Pro zatverdzhennia Instruktsii pro poriadok dii orhaniv (pidrozdiliv) politsii v razi vyiavlennia radioaktyvnykh, khimichnykh ta yadernykh materialiv abo otrymannia informatsii pro porushennia pravyl chy nezakonne povodzhennia z nymy: Nakaz MVS Ukrainy vid 6 veresnia 2017 roku № 1240/31108. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1240–17 (in Ukrainian)

Cases

6. Postanova Verkhovnoho Sudu kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu vid 3 kvitnia 2018 roku provadzhennia № 51–849 km18. – URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/73304683 (in Ukrainian)
7. Vyrok Holosiivskyi raionnyi sud mista Kyieva vid 22 bereznia 2016 roku Provadzhennia № 1-kp/752/113/16. – URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/56622612 (in Ukrainian)
8. Vyrok Holosiivskoho raionnoho sudu mista Kyieva vid 3 veresnia 2019 roku 1-kp/752/78/19. – URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/84000298 (in Ukrainian)
9. Ukhvala Kolehiia suddiv sudovoi palaty z rozghliadu kryminalnykh sprav Kyivskoho apeliatsiinoho sudu vid 12 bereznia 2020 roku Provadzhennia № 11-kp/824/499/2020. – URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/88495863 (in Ukrainian)

Bibliography

Authored books

1. Bilenchuk P. D., Kofanov A. V., Kobylianskyi O. L., Masliuk O. V. *Osoblyvosti rozsliduvannia zlochyniv u sferi obihu radioaktyvnykh materiali* [Peculiarities of the investigation of crimes in the sphere of circulation of radioactive materials] (NNIPSK KNUVS, 2009) 88 (in Ukrainian)

Methodical materials

2. Pavelko A. Y. 'Bezpeka pratsivnykiv pid chas radiatsiinykh avarii i radiatsiinoho zabrudnennia mistsevosti' [Safety of workers during radiation accidents and radiation contamination of the area] *Metodychna rozrobka* <https://www.ifnmu.edu.ua/images/zagalna_informacia/civilnii_zahist/metodichni_materiali/3.pdf> (in Ukrainian)

Websites

3. 'Soreq Nuclear Research Center (SNRC)' (GovIl) <http://soreq.gov.il/mmg/eng/Pages/National-Laboratory-for-Nuclear-Forensics.aspx≥ (in English)

4. ’Dezaktyvatsiia’ [Decontamination] (Medychna entsyklopediia) <https://medical-enc.com.ua/dezaktivacia.htm> (in Ukrainian)
5. ’Laboratoriia yadernoi kryminalistyky’ [Laboratory of nuclear forensics] <http://www.kinr.kiev.ua/data/departments/nuclear_forensics/nuclear_forensics.html> (in Ukrainian)
6. ’Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia’ [About registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation] (Ofis Heneoalnoho prokurora)<https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 > (in Ukrainian)

Книженко О. О., Книженко С. О., Шамара О. В.
Актуальні питання притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне поводження з радіоактивними матеріалами

У цій публікації розглянуто актуальні питання розслідування незаконного поводження з радіоактивними матеріалами. Також приділено увагу проблемам кваліфікації діянь, пов’язаних із незаконним поводженням із цими матеріалами. Розкрито умови звільнення від кримінальної відповідальності у разі придбання, носіння, зберігання, використання, передачі, видозмінення, знищення, розпилення або руйнування радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінювання, радіоактивних речовин або ядерних матеріалів, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді) без передбаченого законом дозволу.

Зроблено акцент на тому, що використання радіаційних технологій у виробництві, медицині та інших сферах життєдіяльності зумовлює необхідність у виробленні відповідних заходів безпеки, додержання яких дозволить зберегти життя та здоров’я не лише окремо взятої людини, а й населення в цілому та довкілля.

Обстоюється думка, що оновлення способів вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень, які стають більш зухвалими та ретельно підготовленими, потребує розроблення сучасних криміналістичних засобів і методів протидії їм. Передусім зауважується, що вже на початкових етапах розслідування таких злочинів правоохоронні органи потребують допомоги спеціалістів з ядерної фізики, радіології, інших галузей знань. Тому метою дослідження обрано визначення напрямів використання допомоги спеціалістів у ході розслідування незаконного поводження з радіоактивними матеріалами, а також висвітлення актуальних питань кваліфікації цих діянь, що найчастіше виникають у правозастосовній діяльності.

Відзначається, що в Україні ядерна криміналістика знаходиться на етапі становлення й потребує спільної роботи криміналістів та спеціалістів із різних галузей знань, що дасть можливість розробити ефективні рекомендації та алгоритми дій працівників правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним обігом радіоактивних матеріалів.

Зроблено наголос на тому, що застосування спеціальних приладів при розслідуванні досліджуваних злочинів зумовлене не лише завданнями розслідування, а й безпекою під час роботи з радіоактивними речовинами, оскільки вона залежить від своєчасного виявлення і вимірювання рівня випромінювання.

Зроблено висновки про те, що при розслідуванні досліджуваних злочинів допомога спеціалістів у галузі ядерної фізики, радіології, хімії, медицини необхідна за такими напрямами, як:

– розроблення радіаційно-гігієнічних регламентів для працівників слідчо-оперативної групи, які працюють із радіоактивними матеріалами;

– проведення обов’язкового медичного огляду всіх учасників слідчої (розшукової) дії після роботи з такими матеріалами;

– проведення навчань із працівниками правоохоронних органів із метою отримання базових знань про радіоактивні матеріали, правила поводження з ними, в тому числі й вмінь користування засобами захисту;

– розроблення засобів індивідуального захисту, засобів виявлення, фіксації та вилучення (в тому числі упаковки і транспортування) радіоактивних матеріалів.

***Ключові слова**: кримінальна відповідальність, радіоактивні матеріали, ядерна криміналістика, розслідування кримінальних правопорушень, незаконний обіг радіоактивних матеріалів.*

Knyzhenko O. O., Knyzhenko S. O., Shamara O. V
Current issues of criminal liability for illegal handling of radioactive materials

This publication touches upon current issues of investigating the illegal handling of radioactive materials. Attention is also paid to the problems of criminal qualification of acts related to the illegal handling of these materials. The conditions for exemption from criminal liability in the case of acquisition, carrying, storage, use, transfer, modification, destruction,

spraying or destruction of radioactive materials (sources of ionizing radiation, radioactive substances or nuclear materials in any physical state in the installation or product are disclosed. or otherwise) without the permission provided by law.

Emphasis is placed on the fact that the use of radiation technologies in production, medicine and other spheres of life necessitates the development of appropriate safety measures, compliance with which will save the lives and health not only of individuals but also of the population as a whole and the environment.

It is argued that updating the methods of investigated criminal offenses under investigation, which are becoming more daring and carefully prepared, requires the development of modern forensic tools and methods to combat them. First of all, it is noted that already at the initial stages of the investigation of such crimes, law enforcement agencies need the help of specialists in nuclear physics, radiology and other fields of knowledge.

Therefore, the purpose of the study was to determine the areas of use of assistance of specialists in the investigation of illegal handling of radioactive materials, as well as to highlight current issues of criminal qualification of these acts, which most often occur in law enforcement.

It is noted that in Ukraine, nuclear forensics is not developed enough and requires the joint work of forensic scientists and experts in various fields of knowledge, which will allow to develop list of effective recommendations and algorithms for law enforcement officers in investigating criminal offenses related to trafficking in radioactive materials.

Emphasis is placed on the fact that the use of special devices in the investigation of investigated crimes is due not only to the tasks of investigation but also safety when working with radioactive substances, as it depends on timely detection and measurement of radiation levels.

It is concluded that in the investigation of the investigated crimes need the assistance of specialists in the field of nuclear physics, radiology, chemistry, medicine is needed in the following areas:

– development of radiation and hygienic regulations for employees of the investigative and operational group who work with radioactive materials;

– conducting a mandatory medical examination of all participants in the investigative (search) actions after work with such materials;

– conducting trainings with law enforcement officers in order to obtain basic knowledge about radioactive materials, rules for handling them, including the ability to use protective equipment;

– development of personal protective equipment, means of detection, fixation and retrieval (including packaging and transportation) of radioactive materials.

Keywords: *criminal liability, radioactive materials, nuclear criminology, investigation of criminal offenses, illegal trafficking in radioactive materials.*

Стаття надійшла до редакції:20.02.2024 р.
Прийнята до друку: 15.03.2024 р.